

Mile Klopčič

16. 11. 1905—19. 3. 1984

IZ ZAPUŠČINE

Pričevanje o poeziji NOB

Téma, ki ji je posvečen naš simpozij, se glasi: POEZIJA REVOLUCIJE — ter naj govori o poeziji, ustvarjeni pri nas v času druge svetovne vojne, ali natančneje, v času narodnoosvobodilne vojne jugoslovanskih narodov. Snovi za razmišljanje o tem je toliko, da je niti eno predavanje niti cel simpozij ne moreta obdelati. Že pregled te poezije — in računati moramo z vso jugoslovansko poezijo — bi zahteval precéj časa, pa še ta bi bil ne-popoln. V revolucijsko poezijo je treba šteti kajpada tudi vse tisto pesniško ustvarjanje, ki je nastalo sicer po vojni, a ima za snov doživljaje iz vojnega časa, kakor tudi poezijo, ki je spremljala družbeno dogajanje zadnja leta pred vojno, poezijo, ki se je čisto prirodno razvila v poezijo naših narodno-osvobodilnih in revolucijskih dni. Tema je torej zelo obsežna. Sicer pa so me prireditelji naprosili, naj bi tu povedal le nekaj osebnih misli, spominov in pričevanj, kar sem sprejel tem rajši, ker imam zadnje čase težave z očmi in se torej nisem mogel baviti z gradivom, ki naj bi mi osvežil nekatere stvari. Zato prosim vnaprej, da mi ne štejete preveč v zlo, če bom tu in tam zavil v stran ter govoril tudi o spremnih pojavih, ki pa se mi zdijo važni za pravično, celotno podobo o kulturnem in umetniškem delu v vojnem času.

Socialna poezija, ki jo imamo lahko za predhodnico partizanske, revolucijske poezije, je stara kakor poezija sama. Prav tako stara je politična poezija. Pri nas srečamo obe zvrsti že pri Prešernu (Nezakonska mati, domovinske pesmi), pri Aškercu pa te zvrsti pomenijo višek njegovega pesništva. Njegova Anka — pač ena njegovih najlepših pesmi — ubogo dekle, sprašuje rože, potem ptice in potok, zakaj so reveži na svetu, in potok ji odgovori: Prva nisi, zadnja ne na sveti! Po tem koncu so nekateri razglasili to pesem za pesimistično, češ Aškerc ugotavlja, da revščina je in bo zmerom. Razumen in čustven bralec pa bo seveda reagiral drugače. Aškerc sam je s ciklom Stara pravda jasno odgovoril, da se je treba krivici upreti. Tu ni tistega dozdevnega »pesimizma« nikjer več.

Z nepretrganim razvojem bojnega delavskega gibanja in z njegovimi zmagami zlasti v industrijsko razvitih državah je socialna motivika postala in ostala zvest motiv v evropski poeziji. Vsi veliki pesniki so bodisi s samim slikanjem družbenega stanja, bodisi s pozivanjem k boju sledili temu razvoju ter ga podpirali. Pri nas ni bilo po Aškercu skoraj nobenega količkaj vidnega pesnika, da ne bi pri njem našli socialnega motiva (Župančič: Kovaška, Žebljarska, Duma; Golia, Gruden). A najbolj »levega«, najbolj borbenega, v revolucionarnem patosu buditeljskega pesnika je rodil čas po prvi svetovni vojni: to je bil mladi, tedaj še malo znani Fran Albreht, ki je 1920 izdal pesniško zbirko Pesmi življenja. Ti verzi so nastajali v času vojne, v času oktobrske revolucije v Rusiji, ko so mnogi v Evropi upali, da se bo val revolucije razlil po vsej Evropi, ko so res izbruhnili upori v Nemčiji, na Ogrskem in manjše puntarske akcije tudi drugod. Pesmi, ki jih je Albreht zbral v to knjižico, so polne vere v skorajšnje temeljite spremembe družbe in vere v moč delavskega razreda; mnoge med njimi so polne družbenopolitičnih gesel, polne zanosa, ki je bil sploh značilen za Albrehta in ga je podpiral tudi nemirni čas. Verjetno je bil Albreht prvi pri nas, ki je v umetno poezijo uvedel besede proletariat, car-kapital, buržuj itd. Naj preberem odlomek iz njegove pesmi Proletarski maj:

Okna odprite, prezračite stan,
mi smo pomlad, ki jo nosi orkan,
mi smo povodenj, ki bruha iz skal,
hoj, na kolena, ti Car Kapital!
Hoj, na kolena pred nami, buržuj,
vekomaj tožbam si našim bil tuj ...

V Albrehtovi knjižici pa najdemo tudi pesniško zrele obdelave socialnih motivov (Moj črni brat).

Kmalu za Albrehtom se je v delavskem tisku in literarnih revijah začel oglašati Tone Seliškar, ki je učiteljeval v Trbovljah. Tam je spoznal težko življenje rudarjev in tudi delal v delavskem kulturnoizobraževalnem prizadevanju. Napisal je zbirko pesmi s trboveljskimi motivi ter jo naslovil kratko Trbovlje (1923). V glavnem pod vplivom evropskega ekspresionizma je pokazal nadarjenost za slikanje podrobnosti rudarskega življenja in trboveljske doline. Mnoge njegove pesmi so v berilih in antologijah ter jih poznate. Najboljša je pač pesem Sedmorojenčki. (Predavatelj jo prebere). Tudi pri Srečku Kosovelu je najti socialne motive in prezgodnja smrt je

pesniku ustavila razvoj v to smer. V svojem predavanju tri mesece pred svojo smrtjo — umrl je maja 1926, star 22 let — je v Zagorju ob Savi govoril o delavstvu in kulturi ter izrazil svojo trdno vero v delavski razred in njegovo gibanje. Ob Seliškarku in Kosovelu je treba omeniti še starejšega Iga Grudna, ki se je iz mladostne ljubezenske poezije preusmeril v slikanje časa in napisal malo pred vojno lepe socialne motive, ter mladega Iva Brnčiča, ki je iz njegovih pesmi govoril čas in človek v grozi pričakovanja vojne. Tudi delavstvo samo je rodilo nekaj svojih pesnikov: jeseniškega delavca Toneta Čufarja, Antona Tanca, Franceta Kozarja in druge.

Fašistična okupacija, razdelitev Slovenije, organiziranje odpora, ki naj preraste v oborožen upor pri nas in po vsej državi pod vodstvom komunistične stranke — to je tudi v književnosti storilo svoje. Pesniki, ki so že dalj časa molčali, so v ljudskem uporu našli novih sil, nov vir za svoj ustvarjalni navdih; oglasili so se novi, mladi pesniki, med katerimi so nekateri skoraj čez noč zrasli v pomembna, velika imena; v glasilih, ki so jih v težkih razmerah v skrivališčih in v gozdovih tiskale partizanske organizacije in vojaške enote, so se oglašali mnogi ljudje iz ljudstva in v svojih, včasih jecljajočih verzih izpovedovali svoje iskreno čustvovanje, tako da lahko govorimo o izbruhu novega ljudskega ustvarjanja.

Naš prvi pesnik, ob izbruhu vojne star že nekaj nad 60 let, Oton Župančič se je že malo pred vojno spet oglasil z verzi, ki so slikali evropsko stanje pred vojnim viharjem; po zasedbi in razkosanju Slovenije pa je ob prvih poročilih o našem oboroženem odporu z nekdanjo pesniško silo zapel — najbrž sploh prvo — partizansko pesem. Bila je to pesem Veš, poet, svoj dolg? Objavljena je bila že jeseni 1941, v ilegalnem tisku seveda, pod naslovom Pojte za menoj! Pesem gotovo vsi poznate, prva je bila s to snovjo in sodi v sam vrh partizanske poezije. Oglasil se je z aktualnimi motivi tudi Albreht, oglasil se je Seliškar in oglasila sta se Bor in Kajuh. Tadvla lahko štejemo za pesnika, ki sta se rodila v dobi odpora, čeprav sta nekaj pesmi objavila že tik pred vojno. Pod imenom Matej Bor se je skrival mladi sodelavec Ljubljanskega zvana, profesor Vladimir Pavšič, pod psevdonim Kajuh se je skril študent Karel Destovnik. Kajuh je že kot partizan zbral svoje partizanske motive v drobno zbirko, ki jo je razmnožil 1943. leta, nekaj mesecev pred svojo smrtjo; drugo zbirko njegovih pesmi sem uredil nekaj mesecev po njegovi smrti (poleti 1944). Matej Bor je zbral svoje partizanske pesmi v zbirko z naslovom Previharimo viharje; zbirka je izšla v dveh izdajah v prvi polovici 1942. leta. Že 1944 so na Gorenjskem v neki partizanski tehniki (tiskarni) natisnili drugo Borovo zbirko Pesmi, tiskarna pa je bila odkrita in belogardisti so uničili vso naklado, le nekaj izvodov se je ohranilo. Tudi v povojnih zbirkah Mateja Bora se še dolgo oglašajo partizanski motivi. Ni dvoma, da je Bora-pesnika rodila partizanska borba, da je bil njegov razvoj nagel in da je motivno že spočetka segal od bojnih, navdušujočih pesmi do intimnejših doživljajev, od hrupnih »pesmi za današnjo rabo« do tihih osebnih izpovedi, od lirčnih opisov doživljanja narave do partizansko-ljubezenskih pesmi. V vsakem teh motivnih svetov je ustvaril trajne lepote. Nedvomno je Bor najbolj izrazit pesnik partizanstva pri nas in najbolj plodovit. Ob njem je bilo prvi dve leti partizanstva najbolj znano ime — Kajuh, izredno nadarjen mlad pesnik, ki je ustvaril viden ciklus pesmi z motivi talstva, taborišč in partizanstva. Med buditeljskimi je nekaj nepozabnih intimnejših verzov, ki so že takrat zbujali

pozornost ob čisti poetski moči. Od imen, ki so se s pesmijo oglasila med vojno, naj navedem še Ivana Minattija, Franceta Kosmača, Maričko Žnidaršič in Petra Levca, ki jih poznamo tudi iz povojnega časa. Od pesnikov v partizanih, ki pa so nastopali že poprej, je vsekakor omeniti plodovitega Jožeta Udoviča, Jožeta Brejca, Jožeta Šmita (ta je prišel s prekomorsko brigado), na čas pa so se odzivali z verzi tudi starejši pesniki (Golija, Gruđen, A. Vodnik), v nemških uničevalnih taboriščih, ki jih je spoznal še ne 18 let star, pa je napisal svoje prve verze Lojze Krakar, ki je napravil po vojni lep razvoj. Omenim naj še dve pesnici: dolensko kmečko dekle Majdo Petelin, ki je pod imenom Vida Brest pisala v partizanih prve svoje pesmi, in učiteljico Marijo Drnovšek, ki je napisala imenitno pesem Obroč (komponiral jo je Marjan Kozina in Slovenski oktet je šel daleč z njo po svetu) in nekaj verzov za pionirje. Ali je še kaj napisala, ne vem. (Med nemško ofenzivo sva bila skupaj v brigadi, pa sploh nisem vedel, da piše verze).

Ne morem naštetih kar tako na pamet vseh, ki so se bodisi v Ljubljani, bodisi v taboriščih, v pregnanstvu ali v partizanih oglašali z verzi. Toda o tem je že precej napisanega, tako v raznih člankih in spominih, pa tudi literarna zgodovina je že mnogo pisala o tej dobi; glede oživele ljudske pesniške tvornosti pa še tečejo raziskave. Zato sem se ognil predstavljanju in opisovanju tega pesništva, saj lahko najdete gradivo o tem marsikje in mnogi ga nedvomno poznate.

Zato naj povem nekaj osebnih pričevanj, kakor sem bil naprošen. Povem naj nekaj besed o skrbi, ki jo je imelo naše politično in vojaško vodstvo za kulturnoumetniško delo v partizanih in za njih avtorje, o tisku in širjenju leposlovja (in tudi grafike partizanskih upodabljalajočih umetnikov), o razčiščevanju vprašanj o umetnosti in še o čem.

Leta 1944 — poleti je menda bilo, ko sem delal še v propagandnem oddelku glavnega štaba — mi je po službeni poti prišla v roke majhna, tanka brošurica z naslovom Iz težkih dni. Bila je to zbirčica pesmi, ki jo je izdala Šlandrova brigada (takrat je nastopala na Moravškem in okrog Gornjega grada). Brošura je bila natisnjena najbrž s slabe šapirografske kože in je izšla — kakor sem kasneje slišal — le v kakšnih 30 izvodih. Večina pesmi v nji je bila podpisana z imenom Peter. Že prva njegova pesem — nekakšna koračnica, himna — je bila napisana tako formalno gladko, da sem postal pozoren. Govorila je tako jasno o socialnih ciljih našega boja, da bi pred političnimi voditelji veljala za sektaško. Ni bila »na liniji«, kakor se je takrat reklo. Potem je imel Peter še nekaj pesmi, polnih neke osebne doživljajskosti, polnih tihe lirike. Pridobila pa me je do kraja njegova kratka pesem Požgana vas, ki sem v nji takoj videl pesem, ki mora priti v vse izbore partizanske poezije. Takole se glasi:

Trudno odmeva korak, povsod naokrog je tišina.
Težek, bolesten spomin stiska samotno srce.
Tu je naš človek živl in v miru zemljò preoraval,
nagelj je v oknih cvetl, grulil na dvoru golob.
Tiho je zdaj naokrog in molk je med črnim zidovjem,
suhe štrlijo čez pot veje ožganih dreves.
Sredi domače vasi, ob stezi s plevelom prerasli,
našlo svoj zadnji je mir dvajset trpečih ljudi.

Eden je bil jim sovrag in v enem zdaj grobu ležijo.
 Angel na grobu kleči — angel z razbito glavo.
 V vaškem koritu pa vre in péni se bistri studenec —
 v njem partizani gasè žejo si mimogrede.

Samo dvajset verzov in kakšna slika požgane vasi! Pod naslovom pesmi beremo pripombo: Vas Koreno, nad Krašnjo. Vas je sovražnik požgal z moškimi vred. Gre torej za konkretno vas in konkreten dogodek, gre za vas Koreno blizu pesnikove domače vasi nad Črnim grabnom. Vsebina riše v žalno širokih distihih mrtvo vas — že izbira tega verza je premišljena — kjer ni več življenja. Temu jedrnatemu opisu sledi sklepni dvoje verzov: sredi vasi je studenec, simbol življenja in njega vir, ta še vedno teče, in ob njem si gasijo žejo — kdo? Partizani, in to v naglici, mimogrede, saj morajo mimo take groze v maščevalni pohod.

Pesniška poanta, fina, brez zanosne poze in brez hrupa. Takoj sem pisal tov. Borisu Kraigherju, politkomisarju glavnega štaba ter ga zaprosil, naj poizve, kdo je ta Peter in kaj, ter predlagal, naj ga pokliče v Belo Krajino, kjer bi ga ustrezneje zaposlili ter bi laže pisal in se razvijal. Kraigher, ki se je za te stvari zelo zanimal, mi je kaj kmalu sporočil: Peter je pravo ime, piše se Levec, hodil je v Mariboru v gimnazijo, star približno 20 let, po rodu iz okolice Krašnje; v kratkem pride na neko mladinsko zborovanje ali posvet in po njem ostane v Beli krajini. Zna tudi nekaj jezikov. In res je čez nekaj tednov prišel Peter Levec k nam v Belo Krajino in ostal na našem letališču in pri angleški vojni misiji kot tolmač. (Naj pripomnim, da sem to pesem kmalu po vojni prebral v Beogradu znanemu kritiku Milanu Bogdanoviću in pisatelju Ivu Andriću in da je na oba napravila velik vtis.) Pesem pa se res pojavlja v vseh antologijah naše medvojne pesmi, kakor sem ji sam pri sebi prerokoval.

Mnogo je bilo tudi izrazito političnih pesmi. Ta zvrst poezije je prav tako stara kot pesništvo sámo, pa čeprav se nekateri zmrdujejo ob nji. Politične motive imate pri Župančiču, pri Prešernu, razumljivo, da so se pojavili tudi v poeziji partizanskega razdobja. Ko smo že pri političnih verzih, naj omenim starega, modrega Shakespeara. V svojih dramah je izpovedal mnogo modrosti, ki jih govore junaki njegovih dram, v sonetih pa govori v svojem imenu — in med njimi je 66. sonet, ki govori izrazito politično. Sonet je negativna ocena o celotni tedanji družbi, pošastna slika vse skvarjenosti časa, v katerem je pesnik živel. Prevedel sem ga 1936, pač z mislijo na takratni položaj v naši skupnosti.)

Takole se glasi:

Vse to me muči, rad bi srečal smrt:
 Zaslužnost beračica je postala,
 in nič je priznana bučna hvala,
 in čut zvestobe je izdan, zatrt,

in plehkosti priznane vse časti,
 in s silo skrunjena dekliška čednost,
 in poteptana vsaka pristna vrednost,
 in silo vlada skvarjena slabi,

in vso umetnost davi oblastnik,
in puhloglavost znanosti nadzira,
in svet preprostost kot norost prezira,
in zlo ječar, dobrotu je jetnik:

izmučilo me je, da rad bi umrl,
če ne bi s tem prijatelja potrl.

To je izrazito politična pesem in kljub temu oz. prav zaradi tega je tako opazna, prav ta vsebina daje pesmi težo. Ni je teme, ki bi bila za poezijo nesprejemljiva, le obvladati je treba slog in obliko, najti je treba pravi izraz, pa lahko nastane umetnina, ki obdrži večno vrednost.

Poznamo pa tudi izbruhe druge skrajnosti. Tudi v partizanih smo nalleteli na vulgarno tolmačenje umetnostnih pojavov, umetniških del. V zvezi s tem so tekale mnoge debate v teku leta 1944. Oglašala so se lažirevolucionarna gesla o tem, da je treba vse staro zavreči, da je vsa kulturna dediščina buržajska in sploh zanič. Teh preprostežev ni premaknila misel o tem, da imamo npr. Prešernovo brigado, da smo slavili v partizanih 100-letnico Gregorčiča, da smo s teksti teh in drugih pesnikov nastopali na mitingih in da smo v Črnomlju igrali npr. Molièra. V javnost je to zmotno gledanje na umetnost izbruhnulo s članki v listu Smernice, namenjenem politkomisarjem. Tam se je govorilo o potrebnem usmerjanju umetnosti, ki da pri nas do te vojne sploh ni govorila o družbenih problemih, kar seveda ni bilo res. In ko je šlo za organiziranje razstave partizanskih slikarjev (pač grafike) in izdajo grafične mape, je okrožnica o tem govorila dobesedno: »Izključena so tihožitja in pokrajine, ki so jih navadno upodabljali malomeščanski umetniki«. Res, da so se takim nazorom o usmerjanju umetnosti in vrednotenju umetnostne preteklosti pridružili tudi nekateri politični in kulturni aktivisti, ki pa — ko je napetost prišla do viška — niso dobili podpore vodilnih političnih organov. Z enim takih političnih in kulturnih delavcev sva debatirala o slikarstvu. On je trdil, da je slikar danes dolžan slikati samo angažirano, to se pravi: če že nariše ali naslika »neangažirano« pokrajino, recimo z brezo, naj bo pod brezo partizan z mitraljezom ali puško. Jaz sem mu ugovarjal, češ da mora ostati slikarjem in drugim umetnikom ves motivni svet odprt, tudi pokrajina, ki mu v svojem slikarskem dosežku tudi lahko zbudi več čutenja za čas in lepoto kakor trije mitraljezi. Od je vztrajal pri svojem in jaz sem rekel: Pa ostani pri svoji narodnoosvobodilni brezi! To podrobnost navajam zato, ker je izraz »narodnoosvobodilna breza« postal simbol za napačno gledanje na umetnost. — Debate ob zasebnih srečanjih in na sestankih kulturno umetniških delavcev so postajale zmerom bolj žolčne. Jeseni 1944 je zato agitprop pri CK KPS poklical mene in mojega nasprotnika (nasprotnika v pogledu na umetnost) na pomenek-debato na točko 20 (sedež CK v Kočevskem Rogu); razgovor je vodil Aleš Bebler, prisotnih pa je bilo še nekaj tovarišev. Ta izmenjava mnenj, ki je bila mestoma ostra, je trajala dve noči, nakar je bila misel o »narodnoosvobodilni brezi« zavrnjena kot vulgaren pristop do umetnosti in škodljiva, ker zožuje motivni svet ter poenostavlja umetnostna vprašanja. V javnost pa je prišla stvar s člankom, ki ga je po tem posvetu napisal Aleš Bebler ter objavil v partijskem glasilu Ljudska pravica v začetku novembra 1944. V članku pravi med drugim: »Kot nebo od zemlje sem

daleč od bedaste teorije o 'narodnoosvobodilni brezi'. Bedaste zato, ker začenja problem pri koncu, namesto pri začetku, začetek pa je — v umetniku. Pogoj ustvarjanja je njegovo doživetje. Torej bo dal umetnine, kakršnih smo žejni, edino tisti, ki doživlja to, kar mi doživljamo. Taka doživetja pa bodo dala umetnine, na katerih ne bo treba s prstom iskati partizana in njegove mule pod brezo... Morda bo le slika breze sama povedala več o naši ljubezni do rodne grude. V drugem primeru (če je umetnina brez doživetja in oblikovno revna, op. M. K.) pa bo nastal zmazek vkljub dolgi koloni mul, ki se vije čez planoto.« Če prištejemo še članek Borisa Ziherla, ki ga je objavil isto leto v Ljudski pravici o pravilnem odnosu do naše kulturne dediščine, ki bi jo nekateri radi kar zbrisali, moramo reči, da se je vsa dolgotrajna, mučna debata končala z zmago pravnega pogleda na stvari umetnosti in kulture. Ustvarjena je bila ugodna klima.

H koncu bi rad povedal nekaj besed še o izredno prizadevnem in pogosto zelo mučnem, izčrpavajočem delu naših tehnik, kakor so se imenovale partizanske tiskarne, ki so razmnoževale politične, vojaške tiske, pa tudi leposlovne: pesniške zbirke, reportaže, pesmarice, in tudi grafike naših umetnikov. Imeli smo ciklostilne tehnike (tudi prenosne v brigadah), špirografske, pa tudi prave tiskarne, a seveda na ročni pogon. Na Primorskem, v okolici Vojskega, je bila celó tako dobro opremljena in zasedena (od strojev — pravih tiskarskih, papirja do stavcev in redakcije), da so v letih 1944/45 izdajali Partizanski dnevnik! Govorim o tem, ker bi rad pokazal, kakšno delo so ti »tiskarji« opravljali med vojno zlasti pri tiskanju oz. izdelavi ciklostilnih matric za natis pesmaric! Za tiskanje količkaj kompliciranih glasbenih zapisov še danes naše tiskarne niso dovolj opremljene. Povečini kakšen »notograf« lepo izpiše note, nakar jih kliširajo in tiskajo. Kako pa razmnoževati note s ciklostilom? Tovarnar, ki izdeluje voščene matrice za ciklostilno rabo, bi se zasmel, če bi mu kdo rekel, da bo kdo s teh matric tiskal tudi note. Če potegneš pet notnih črt čez voščeno matrico, si jo že petkrat prerezal. Nato pa še četrtinke, polovičke in druge znake vrisati na to črtovje, kako neki! A partizanska potrpežljivost in iznajdljivost je tudi v tem zmagala. Izdelali so kolesček z drobnimi, gostimi zobci, in s tem potegnili pet črt: nastalo je pet črt samih drobnih pikic, a ko bo skoznje udarila tiskarska barva, se bodo pikice zlele v neprekinjeno črto, matrica pa je ostala neprerezana. Kako pa zdaj z notami, recimo s četrtinkami? S svinčnikom je naš tiskar rahlo skiciral obris polovičke, nato pa z iglo, nabodeno na nekakšen peresnik, udarjal po tem majcenem ovalu mogoče tridesetkrat, štiridesetkrat — ko je potem barva udarila skozi te pikice, je nastala polna, črna nota. Prav tako iz samih pikic so bili sestavljeni obrisi polovičk itd. Kako zamudno delo, kakšna muka za oči, zlasti ob partizanski luči (izvotljena repa, loj in stenj) — a izšla je pesmarica, natisnjena skorajda nič manj lepo kakor danes v pravih tiskarnah! Celo naklada je bila precej visoka, tako spretno so bile pripravljene matrice. Ali pa natis nove sovjetske himne! Leta 1944 je Sovjetska zveza sprejela novo državno himno. Tovariš Stane Krašovec (letošnji avnojevski nagrajenec) je na radiu lovil besedilo himne z oddaj moskovske postaje; rusko je znal, stenografirati tudi, celo tuje jezike, pa je v nekaj večerih ujel celotno besedilo himne. Nato je prišel več ur daleč od Kolpe komponist Karlo Pahor, svoj čas profesor v Mariboru, ter ob radiu zapisoval note himne ter jih v nekaj večerih ujel v

celoti. Nato sem note s podpisanim besedilom dobil jaz ter himno v dveh, treh dneh prevedel. Zdaj jo je bilo treba natisniti, in to v veliki nakladi, ki je ciklostilna matrica ne bi zmogla. In vpregli so četrtega, študenta in lesorezca-slikarja Vladimira Jordana (zdaj je strojni inženir in doktor znanosti), ki je note himne vrezal v les! Lesorez! Predstavljajte si, kako zamudno, mučno delo za roke in oči! Tekst himne so pod note postavili iz pravih tiskarskih črk in tako je bila himna natisnjena v nekaj nad 20.000 izvodih!

To ne spada ozko v okvir našega pomenka, pa vendar bi ne bilo ne takega kulturnega in umetnostnega življenja v partizanih, ne političnega in vojaškega razvoja brez neutrudnih delavcev v teh partizanskih tehnikah. In še enega »roda oružja« naše partizanske vojske se spomnim vselej, kadar pomislim na kulturno življenje v hosti — kurirjev, ki so prepredli svojo mrežo po vsej slovenski zemlji in tako vneto prenašali pošte in tudi težje tovore, povečini vse peš, da smo zadnje leto vojne npr. dobili pisemsko pošto iz Koroške že v štirih dneh v Belo krajino! Prenašali so vojaške in politične okrožnice, prenašali tudi leposlovne reportaže naših reporterjev, prenašali pa tudi leposlovne tiske. Mnogo je bilo med kurirji izkušenih borcev, mnogo je bilo še zelo mladih partizanov, dečkov, in mnogi so žrtvovali na teh kurirskih poteh svoja življenja.

Zato mislim, da je prav, da sem se spomnil tudi partizanskih tiskarjev, kurirjev in kurirčkov, zlasti še, ker je to
FESTIVAL KURIRČEK.

Natisnjeno v Mariboru leta 1975 v rednem letnem biltnu Festival Kurirček, za katerega je gradivo zbral in uredil Jože Filo; razmnoženo v ciklostilni tehniki v 320 izvodih.

Opomba redakcije:

Tov. Mile Klopčič je magnetofonski zapis svojega govora sam redigiral ter ga nekoliko skrajšal.